

QARA YUSİF

(əvvəlki ötən saylarımızda)

Teymuri qoşunun Azərbaycandan çıxarılması, Qaraqoyunluların Azərbaycanın cənubunda möhkəmlənməsi Qara Yusiflə Sultan Əhməd arasındakı münasibətləri pozdu. Qara Yusifin siyasi və hərbi uğurları Sultan Əhmədi qorxuya saldı. O, Qara Yusiflə olan şərtini pozdu. Sultan Əhməd Qara Yusifin üzərinə hücum etməyə fürsət axtarırdı.

Bu fürsət 1410-cu ilin yayında ələ düşdü. 1410-cu ilin yayında Sultan Əhməd Qara Yusifin əsas qüvvələrinin Ərizcana hücum edən Ağqoyunlu tayfa birliyinin başçısı Qara Yuluq Osmana və Amid qalasının hakiminə qarşı vuruşmasından istifadə edərək, Təbrizə hücum keçdi və şəhəri tutdu. Şirvanşah I İbrahim oğlu Kəyumərs də ona kömək edirdi. Bu, təbii idi. Çünki bu vaxt Cəlairilər zəif idilər, Şirvan üçün təhlükəli deyildilər. Şirvan qoşunu Sultan Əhmədi müdafiə etməklə Azərbaycanın cənub vilayətlə-

rində möhkəmlənə bilirdi. Bundan xəbər tutan Qara Yusif Şirvan qoşununun əvvəl Təbrizə çatdı. 1410-cu il avqustun 30-da Təbriz yaxınlığında Şənbi-Qazan adlı yerdə Qara Yusiflə Sultan Əhməd arasında döyüş başlandı. Bu döyüşdə Cəlairi qoşunu darmadağın edilir, Sultan Əhməd döyüş meydanından qaçıb gizlənməyə çalışarkən Qara Yusifin əlinə keçir. Azərbaycanda və İraqda hakimiyyətdən əl çəkməsi haqqında ondan yazılı iltizam alınaraq ertəsi gün edam edilir. Bununla da Cəlairilərin Azərbaycandakı hakimiyyətinə son qoyulur. Qara Yusif oğlu Qiyasəddin şah Məhəmmədi Bağdada canişin göndərdi. Beləliklə, 1410-cu ildə Qaraqoyunlu dövləti yarandı. Şimalda yerləşən Şirvanşahlar dövləti istisna olmaqla qalan Azərbaycan torpaqları, Şərqi Anadolu, Gürcüstanın şərq hissəsi, Qərbi İran və İraq bu dövlətin tərkibinə daxil edildi. Təbriz dövlətin paytaxtı oldu. 1411-ci ildə Qara Yusif özünü yox, oğlu Pırbudağı sultan elan etdi. Çünki dövrün

ənənəsinə görə yalnız şah, sultan nəslinə mənsub olanlar qanuni hökmdar hesab olunurdular. Uzaqgörən Qara Yusif bunu yaxşı bildiyindən, Pırbudağı sultan Əhmədə oğulluğa vermişdi (həbsxanada olarkən). Ancaq yüksək idarəçilik hüququ Qara Yusifdə qalırdı. Qara Yusif dövrünün böyük şəxsiyyəti idi. O, qüvvətli süvari ordu yaratmışdı, özü Azərbaycanın cənub vilayətlərini, oğlanları isə dövlətin qalan hissəsini idarə edirdilər.

II Şənbi Qazan döyüşündə Şirvanşahların Sultan Əhmədə kömək etməsi Qara Yusifin Şirvana hücum etməsinə səbəb oldu. Bu zaman Şirvanşah I İbrahim gürcü hökmdarı və şəkili Seyid Əhməd Orlatla ittifaq bağlamışdır. 1412-ci ildə Kür çayı sahilində baş verən döyüşdə Şirvanşahların başçılıq etdiyi müttəfiqlərin birləşmiş qoşunu Qara Yusifin qoşunları tərəfindən məğlub edildi. Şirvanşah I İbrahim başda olmaqla müttəfiqlər əsir götürüldü. Qara Yusif əsirləri özü ilə bərabər Təbrizə gətirdi. Təbrizdə Qara Yusif əsir Şirvanşah İbrahimlə danışıqlar aparmağa başladı. O, İbrahimdən 1200 İraq tüməni, Şeyx Bəhluldan 200 tümən, qazi Mövlana Zahirəddindən 100 tümən məbləğində can bahası tələb etdi. Bu zaman Təbrizin tacir və sənətkar rəisləri, başda Şeyx Əxi Qəssab olmaqla, Qara Yusifin divanına gələrək əgər Qara Yusif pul əvəzinə mal qəbul etməyə razılıq verərsə, Şirvanşahın can bahasını dərhal ödəməyə hazır olduqlarını bildirdilər. Qara Yusif buna razı oldu və təbrizlilər Şirvanşahın azad edilməsi üçün Qara Yusifin divanına 1200 tümən məbləğində mal verdilər, əvəzində isə Şeyx İbrahim həmin məbləği Şirvan divanından almaq üçün Əxi Qəssabın və

tacirlərin adına bərat kağızları verdi. Bundan sonra Qara Yusif Şirvanşah I İbrahimi azad edir (digər əsirlər başda Şəki hakimi Seyid Əhməd Orlat və gürcü hökmdarı olmaqla hamısı edam edilir). Kür döyüşü nəticəsində Şirvanşahlar Qaraqoyunlulardan asılılığı qəbul edirlər.

Qaraqoyunlu dövlətinin ən güclü düşməni Xorasanda qərar tutmuş Teymuri hökmdarı Şahrux idi. 1419-cu ildə Qara Yusif böyük ticarət əhəmiyyəti olan Sultaniyyə və Qəzvinə tutdu. Qaraqoyunluların şərqə irəliləməsi Şahruxu qəti tədbirlərə əl atmağa sövq etdi. Sultan Şahrux Azərbaycanı, İraqı Qara Yusifin əlindən almaq və onu asılı bir hökmdar halına salmaq məqsədi ilə 1420-ci il avqustun 25-də Heratdan 200 minlik ordu ilə Azərbaycana yürüşə başlayır. Sultan Şahruxun qaraqoyunlularla döyüşdən qabaq qələbə naminə Quranın Fəth surəsini 12 min dəfə əsgərlərinə oxutdurması faktı onun Qara Yusifə necə təhlükəli, ciddi bir rəqib kimi baxdığını təsdiq edir.

Teymuri hökmdarı Şahruxla savaşa qərar verən Qara Yusif xəstə olmasına baxmayaraq, ordusunun Təbrizdə toplanmasına qərar verir. O, döyüşə getməzdən öncə oğlanlarına yazdığı məktublarda teymuri ordusundan çəkiniləcək bir şeyin olmadığını göstərir. Şübhəsiz, teymurilərin herb üsullarını, döyüş qaydalarını, qüvvətli və zəif tərəflərini onun qədər bilən olmamışdır. Mənbələr Qara Yusifin müəyyən hərbi-taktiki planlar (yeni ordu tipi) hazırlaması haqda da xəbər verirlər. Qaraqoyunlu qoşunu Təbrizdən cənubda Ucan şəhərinin şimal-qərbində yerləşən Seidabad kəndinə gələn zaman Qara Yusifin xəstəliyi daha da ağırla-

şır. O, 1420-ci il noyabrın 13-də 65 yaşında vəfat edir.

Beləliklə, sultan Şahruxla gözlənilən döyüş baş tutur. Qara Yusifin cəsədi Ərcişə aparılaraq dəfn edilir. Qara Yusifin ölümündən sonra Qaraqoyunlu dövləti zəiflədi.

Azərbaycan Qaraqoyunlu dövlətinin qurucusu Qara Yusif dövrünün görkəmli sərkərdələrindən və tanınmış simalarından biri olmuşdur. Onun çox mükəmməl sərkərdə olmasını, igidliyini başda teymurilər olmaqla bütün düşmənləri də etiraf etmişlər. Qara Yusifin qələbələri artıq bütün Şərqdə "Azərbaycan qoşununun tüğyanı" kimi qiymətləndirilirdi. Qara Yusif öl-kəsində quruculuq işlərinə xüsusi diqqət yetirmiş, əhaliyə xoş münasibət göstərərək onları daim diqqətdə saxlamışdır.

Qara Yusif güclü mərkəzi aparat yarada bilməsə də, feodal ara münasibələrini bir qədər zəiflətdi, əyanları hakimiyyətlə hesablaşma-

ğa məcbur etdi. Tariximizin ən mühüm mərhələlərindən olan bu dövr haqqında ümumilikdə Qaraqoyunlu tayfalarının Azərbaycanda baş vermiş siyasi mübarizədə iştirakı, Qaraqoyunlu-Teymuri münasibətləri, Qaraqoyunlu-Ağqoyunlu münasibətləri, Qara Yusif və onun cəsur ordu başçısı, hökmdar kimi zaman tunelində yeri və rolu barədə Zeynəddin bin Həmdullah Qəzvininin "Zeyl-e tarix-e qoz de" ("Seçilmiş tarixə"ə əlavə), Nizaməddin Şaminin "Zəfərnamə" və Əbubəkr Tehraninin "Kitabi-Diyarbəkriyyə" adlı əsərlərində geniş və qiymətli mənbədir.

Əbülfət MƏDƏTOĞLU

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ YANINDA KÜTLƏVİ
İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA
DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN
MALİYYƏ YARDIMI İLƏ**

